

**el-MÜSNED**

(المسند)

**Müsned türü hadis kitaplarının  
Ahmed b. Hanbel**

(ö. 241/855)

**tarafından tasnif edilen  
ve günümüze kadar gelen  
en geniş örneği.**

Ahmed b. Hanbel'in 200-228 (815-843) yıllarında 700.000 hadis arasından seçerek meydana getirdiği eser 904 kadar sahâbînin rivayetlerini ihtiva etmektedir. Baki b. Mahled'in zamanımıza ulaşmış ulaşmadığı bilinmeyen *el-Müsned*'inin daha hacimli olduğu belirtiliyorsa da Ahmed b. Hanbel'in eseri müsned türünün elde mevcut en geniş örneğidir (bu iki eserin mukayesesi için bk. BAKİ b. MAHLED). Eser, günümüze İbn Hanbel'in oğlu Abdullah b. Ahmed ve onun talebesi Ebû Bekir Ahmed b. Ca'fer el-Katîî'nin rivayetiyle gelmiştir. Keccî ve İbrâhim el-Harbî gibi âlimlerden ilim tahsil eden Katîî, Dârekutnî ve Hâkim en-Nisâbü'rî gibi muhaddisler hocalık yapan ve "Müsnidü'l-İrâk" diye tanınan bir hadis âlimi olup Ahmed b. Hanbel'in *Kitâbü'z-Zühd* ve *Kitâbü Fezâ'ili's-Şahâbe* adlı eserlerinin de râvisidir. *el-Müsned* denince akla ilk gelen eser Ahmed b. Hanbel'in bu çalışmasıdır. Zira *el-Müsned*'de Abdullah b. Ahmed'in babasından okumadığı halde ondan "vicâde" yoluyla elde ederek esere ilâve ettiği, ayrıca Katîî'nin eklediği rivayetler bulunmaktadır. Sihhati tartışmalı olan bu hadislerin 10.000 kadar olduğu, *el-Müsned*'de sahâbe sözleriyle birlikte 40.000'e yakın rivayet bulunduğu eski kaynaklarda söylenmekteyse de hadisleri numaralanarak yapılan baskılarından *el-Müsned*'de 27.647 (Şuayb el-Arnaût neşri; Hamza Ahmed ez-Zeyn neşrine göre 27.519, Abdullah Muhammed ed-Dervîş neşrine göre 27.718, Beytül'efkârî'd-üveliyye'nin tek ciltlik neşrine göre 28.199) hadisin yer aldığı görülmektedir. Kitapta İslâm'a giriş tarihleri esas alınmak üzere önce aşere-i mübeşşerenin, ardından Ehl-i beyt, Hâşimoğulları, Mekkelî, Medinelî, Kûfeli, Basralı, Suriyeli sahâbîlerin, eserin sonunda da ümmehâtü'l-mü'minîn ile diğer kadın sahâbîlerin rivayetleri ayrı bölümler halinde sıralanmıştır.

Müellif, *el-Müsned*'e öncelikle adâlet ve zabt sahibi râvîlerin rivayetleriyle, bu tür rivayetlere ters düşmemekle beraber zabtı nisbeten zayıf râvîlerin rivayetlerini almış, eserinde pek çok sahih hadis bulunduğu dikkat çekmek için onu Resûlul-

lah'ın sünnetinde ihtilâf edildiği zaman başvurulmak üzere kaleme aldığını, onda bulunmayan rivayetlerin delil olmayacağını söylemişse de Şahîhayn ile bazı Sünen'lerde olup *el-Müsned*'de yer almayan, *el-Müsned*'de olup da diğerlerinde bulunmayan sahih rivayetler de mevcuttur. İbnü'l-Cevzî'nin *el-Müsned*'de on beş mevzû hadis bulunduğuna dair iddiasının doğru olmadığını göstermek, Zeynüddin el-İrâkî'nin *el-Müsned*'deki dokuz hadisin mevzû olduğuna dair kaleme aldığı *el-Ke-lâm 'ale'l-eĥâdişi'lletî tüküllime fihâ bi'l-vaz'* ve *hiye fi Müsnedi'l-İmâm Ahmed* adlı kitabındaki bazı hadisleri savunmak için İbn Hacer el-Askalânî *el-Ķavlü'l-müsedded fi'z-zebbi 'an Müsnedi Ahmed* adlı eserini yazmıştır. Bu konuda Nâsirüddin el-Elbânî'nin *ez-Zebbü'l-Ahmed 'an Müsnedi'l-İmâm Ahmed* (Beyrut 1999) adlı bir çalışması bulunmaktadır. İbn Hanbel, doğru sözlülüğü ve dindarlığı herkesçe kabul edilen güvenilir râvîlerden hadis almayı prensip edindiği için eserinde mevzû hadislerin yer almaması tabii ise de uzun hapis hayatı ve bu hayatın getirdiği çeşitli rahatsızlıklar yüzünden kitabını düzenleyip temize çekmeye fırsat bulamamış, eserdeki mükerrerleri de önleyememiştir. Zehebî, *el-Müsned*'de delil olarak kullanılmayacak kadar zayıf rivayetlerin pek az, mevzû olduğu intibahı uyandıranların ise çok nâdir bulunduğunu söyler (*A'lamü'n-nübela'*, XI, 329). Bir hadisi hocalarından duyduğu lafızlarla rivayet etmeye özen gösteren İbn Hanbel'in hayatı boyunca eserini tekrar gözden geçirdiği dikkate alınarak *el-Müsned*'deki sihhati tartışılan rivayetlerin oğlu Abdullah ile Katîî'nin ilâvelerinden kaynaklandığı belirtilmiş olup bazı muhaddislerin mevzû dediği de sayıdaki çok zayıf rivayetin bu müdahaleden kaynaklandığı anlaşılmaktadır. Abdullah'ın, babasının yarım bıraktığı işi tamamlamak için sayfalar halinde derlenen *el-Müsned*'i sıraya koyarken ve babası dışındaki hocalarından duyduğu bazı hadislerle babasından duymadığı halde ona okuduğu bazı rivayetleri esere ilâve ederken bazı hatalar yapmış olması mümkündür. "Zevâidü Abdillâh" diye anılan bu ilâveler eserde "had-desenâ Abdullah" şeklinde geçmektedir. İbn Hanbel, iki yıl dört ay süren ağır hapis ve işkence döneminden sonra evinde beş yıl göz hapsinde tutulduğu, vefatından önceki on üç yıl boyunca iki oğlu Abdullah ile Sâlih ve yeğeni Hanbel b. İshak dışında kimseye hadis rivayet edemediği için *el-Müsned*'in tamamı sadece bu üç râvi tarafından rivayet edilmiştir.

*el-Müsned*'in Bombay'da başlayan ilk baskısının (1308) yarım kaldığı anlaşılmaktadır. Kenarında Müttakî el-Hindî'nin *Munteĥabü Kenzi'l-'ummâl*'yle birlikte Kahire'de altı cilt olarak yapılan neşri (1313 → 1389/1969) uzun yıllar ellerde dolaşmıştır. Ahmed Muhammed Şâkir, eseri yer yer şerhederek vefatından önce üçte birini on altı cilt halinde yayımlamış (Kahire 1369-1378/1949-1958), her cildin sonunda o ciltteki hadislerin konularına göre fihristlerini vermiştir. Hamza Ahmed ez-Zeyn yarım kalan bu çalışmayı tamamlamak istemiş, hadisleri şerhetmeden senedlerinin sahih, hasen veya zayıf olduğunu göstermiş, alfabetik ve konularına göre iki fihrist cildiyle birlikte eseri yirmi cilt halinde neşretmiştir (1416/1995). Abdullah Muhammed ed-Dervîş de merfû hadisleri harekeyip eseri on cilt olarak yayımlamıştır (Beyrut 1411/1991). Şuayb el-Arnaût, çeşitli araştırmacılarla beraber eseri beş cildi hadis ve râvi fihristi olmak üzere eli cilt halinde neşretmiştir (Beyrut 1416-1421/1995-2001). Beytül'efkârî'd-üveliyye'de hadisler numaralanmak suretiyle *el-Müsned* tek cilt halinde basılmıştır (Riyad 1419/1998).

*el-Müsned*'deki hadisler ve râvileri çeşitli araştırmalara konu olmuştur. Eseri İbnü'l-Cezerî *el-Mesnedü'l-ahmed fî mâ yete'allaĥu bi-Müsnedi Ahmed* adıyla şerhetmiştir (*İzâhu'l-meknûn*, II, 481). İbnü'ş-Şemmâ' Ömer b. Ahmed el-Halebî'nin Muhammed b. Abdülhâdî es-Sindî tarafından yapılan şerhini *ed-Dürrü'l-müneĥĥad min Müsnedi'l-İmâm Ahmed* adıyla ihtisar ettiği, Muhammed b. Ali es-Senûsî ve Ebü'l-Ferec el-Hatîb'in (*ed-Dürrü ve'z-zeberced*) birer muhtasar bulunduğu kaydedilmektedir. *el-Müsned*'in üç râvi ile rivayet edilen hadislerini (sülâsiyyât) bilindiği kadarıyla önce Muhibbüddin İsmâil b. Ömer el-Makdisî (ö. 613/1216) derlemiştir. Ziyâeddin el-Makdisî'nin bu türdeki çalışmasını Seffârî'nin *Şerhu Sülâsiyyâti Müsnedi'l-İmâm Ahmed* (*Nefesâtü şadri'l-mükmed ve ħurretü 'ayni'l-müs'ad*) adıyla şerhetmiştir (nşr. Abdülkadir el-Arnaût, I-II, Dimaşk 1380; Beyrut 1391, 1399). Eşref b. Abdürrahîm de *eş-Şülâsiyyât fi'l-ĥadişi'n-nebevî: el-Kütübü's-Sitte ve Müsnedü Ahmed* adlı çalışmasında (s. 141-315) *el-Müsned*'deki 331 sülâsî hadisi bir araya getirip tahkik etmiş (Beyrut 1407/1987), Nüreddin el-Heysemî, *el-Müsned*'de bulunup da *Kütüb-i Sitte*'de yer almayan hadisleri *Ķayetü'l-maĥşad fi zevâ'idi Ahmed* (*Müsned*) adlı kitabında bablara göre sırala-

mıştır. Eserdeki nâdir kelimelerin açıklanması için Gulâmu Sa'leb'in *Kitâbü Ğarîbi'l-hadîş ma'a şürûh 'alâ Müsnedi İbn Hanbel* adlı bir eser kaleme aldığı, Süyûtî'nin *'Ukûdü'z-zeberced 'alâ Müsnedi'l-İmâm Ahmed* adlı eserinde (nşr. Ahmed Abdülfettâh Temmâm – Semîr Hüseyin Halebî, Beyrut 1407/1987) *el-Müsned*'deki bazı hadislerin irâbını yaptığı bilinmektedir. *el-Müsned*'i konularına göre tertip edenlerden İbn Züknûn diye de bilinen Ali b. Hüseyin b. Urve'nin çalışmasına *el-Kevâkibü'd-derârî fi tertibi Müsnedi'l-İmâm Ahmed 'alâ ebvâbi'l-Buhârî* adını verdiği ve eserine 120 ciltlik bir şerh yazdığı, İbn Züreyk diye anılan Ahmed b. Muhammed el-Hanbelî'nin de eseri bablarına göre düzenlediği kaydedilmektedir. Ahmed b. Abdurrahman es-Sââtî, *el-Fethu'r-rabbânî* adlı eserinde sadece sahâbî râvileri zikrederek *el-Müsned*'in hadislerini fıkıh konularına göre sıralamış, eserin zeylinde oldukça faydalı bilgiler vererek İbn Hanbel tarafından tertip edilen rivayetlerle oğlu Abdullah ve Katîf tarafından ilâve edilen rivayetleri göstermiş, hadislerin senedlerini zikredip metinlerini kısaca şerhetmiş, rivayetlerin geçtiği diğer kaynakları göstermiş ve bu notlarına *Bülûğu'l-emânî min esrârî'l-Fethi'r-rabbânî* adını vermiştir (I-XXIV, Beyrut, ts. [Dâru ihyâit-türâsî'l-Arabî]). Muhammed Saîd b. Besyûnî Zağlûl de *Fehârisü'l-Fethi'r-rabbânî* adıyla eserin fihristini hazırlamıştır (Beyrut-Kahire 1410/1990). *el-Müsned*'deki rivayetlerin "etrâfı" hakkında İbn Hacer el-Askalânî'nin yazdığı *İtrâfü'l-müsnedi'l-mu'teli bi-Etrâfi'l-Müsnedi'l-Hanbelî* adlı eser önemlidir. Ebül-Kâsım İbn Asâkir, *el-Müsned*'de rivayetleri bulunan sahâbilerin *Tertibü esmâ'i's-şahâbe ellezîne abrece hadîşüm Ahmed b. Hanbel fi'l-Müsned* adıyla alfabetik olarak sıralamış ve rivayetlerinin *el-Müsned*'in hangi bölümünde yer aldığını göstermiştir (nşr. Âmir Hasan Sabrî, Beyrut 1409/1989). *el-Müsned*'in râvileri üzerinde Ebül-Mehâsin el-Hüseynî *el-İkmâl fi zikri men lehû rivâye fi Müsnedi'l-İmâm Ahmed mine'r-ricâl sivâ men zükire fi Tehzîbi'l-Kemâl* adlı bir çalışma yapmıştır (nşr. Abdülmü'tî Emîn Kal'acî, Mansûre 1409/1989). Onun *et-Tezkire bima'rifeti ricâli'l-kütübi'l-aşere'si de aynı konudur. Yine bu konuda İbnü'l-Cezerî'nin el-Kaşdü'l-ahmed fi ricâli Müsnedi Ahmed (İzâhu'l-meknûn, II, 227), İbn Hacer el-Askalânî'nin et-Ta'rîfü'l-ecved bi-evhâmi men cema'a min ricâli'l-Müsned* (bu eserin bazı kaynaklarda et-

*Ta'rîfü'l-[Ta'rîfü'l]-Jevhad* şeklinde kaydedilmesi dikkatsizlik sonucu olmalıdır) adlı eserleri bulunduğu belirtilmektedir. M. Nâsırüddin el-Elbânî, *el-Müsned*'in Kahire 1313 neşrini esas alarak eserde rivayetleri bulunan sahâbilerin alfabetik fihristini hazırlamış ve bu fihrist *el-Müsned*'in ofset baskısıyla birlikte yayımlanmıştır. Muhammed Saîd b. Besyûnî Zağlûl de *el-Müsned*'in Kahire (1313/1895) baskısını esas alıp iki fihristini hazırlamıştır (Beyrut 1405/1985, I-II, 1409/1989). Ayrıca Hamdî Abdülmecid es-Selefi'nin *Mürşidü'l-muhtâr ilâ mâ fi Müsnedi'l-İmâm Ahmed b. Hanbel mine'l-eğâdîş ve'l-âşâr* (I-IV, Beyrut 1405-1407/1984-1987), Sıdkî Muhammed Cemîl el-Attâr'ın *Fehârisü Müsnedi'l-İmâm Ahmed*'i (I-II, 1412/1992), Abdullah Nâsır Abdürreşid Rahmânî'nin *el-Menhecü'l-es'ad fi tertibi eğâdîşi Müsnedi'l-İmâm Ahmed ve'l-Fethi'r-rabbânî ve şerhihi li-Ahmed Şâkir* (I-IV, Riyad 1411/1991) adlı fihristleri burada zikredilmelidir.

*el-Müsned*'deki hadislerin çoğu, *Kütüb-i Sitte* ve bazı tanınmış muhaddislerin hadis kitaplarındaki rivayetleri derleyen *el-Müsnedü'l-câmi'* gibi eserlerde yer almaktadır (nşr. Beşşâr Avvâd Ma'rûf v.dğr., I-XX, Beyrut-Küveyt 1413/1993). Ebû Mûsâ el-Medîni'nin *Haşâ'îşü'l-Müsned* (bk. bibl.) ve İbnü'l-Cezerî'nin *el-Maş'adü'l-ahmed fi hatmi Müsnedi'l-İmâm Ahmed b. Hanbel fi'l-Müsned* (Beyrut 1413/1993), *el-Vicâdât fi Müsnedi'l-İmâm Ahmed b. Hanbelî* (Beyrut 1416/1996) ve Abdullah b. Ahmed b. Hanbel'in *el-Müsned*'deki 229 zevâidini yirmi dokuz konu başlığı altında ve hadislerin sıhatini değerlendirmek suretiyle *Zevâ'idü 'Abdillâh b. Ahmed b. Hanbel fi'l-Müsned* adıyla yayımladığı eseri (Beyrut 1410/1990) *el-Müsned* üzerinde yapılan diğer bazı çalışmalardır.

#### BİBLİYOGRAFYA :

Ahmed b. Hanbel, *Müsned* (nşr. Şuayb el-Arnaût v.dğr.), Beyrut 1416/1995, neşredenin girişi, I, 56-104; Ebû Mûsâ el-Medîni, *Haşâ'îşü'l-Müsned (Talâ'î'u'l-Müsned* içinde, nşr. Ahmed Muhammed Şâkir), Kahire, ts. (Mektebetü't-türâsî'l-İslâmî), s. 3-11; Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ'*, XI, 329; İbnü'l-Mülakkın, *el-Bedrü'l-münir fi tahrici ehadîşi's-Serhi'l-kebir* (nşr. Cemâl Muhammed es-Seyyid), Riyad 1414, I, 395-399; İbnü'l-Cezerî, *el-Maş'adü'l-ahmed fi hatmi Müsnedi'l-İmâm Ahmed (Talâ'î'u'l-Müsned* içinde, nşr. Ahmed Muhammed Şâkir), Kahire, ts. (Mektebetü't-türâsî'l-İslâmî), s. 12-41; *Keşfü'z-zunûn*, II, 1680; *İzâhu'l-meknûn*, I, 450; II, 227, 481; M. Zubayr Siddiqî, *Hadis Edebiyatı Tarihi* (trc. Yusuf Ziya

Kavakçı), İstanbul 1966, s. 85-88; Sezgin, *GAS*, I, 504-506; Zirikî, *el-A'lâm* (Fethullah), IV, 280; *Ma'a'l-Mektebe*, s. 403-405; Haldûn el-Ahdeb, *Esbâbü ihtilâfi'l-muhaddîşin*, Cidde 1407/1987, II, 646-656; Mücteba Uğur, *Hadis İlimleri Edebiyatı*, Ankara 1996, s. 202-203; Muhammed Abdürraûf, "Ahmed b. Hanbel'in Müsned'i" (trc. Mücteba Uğur), *Diyanet Dergisi*, XIV/1, Ankara 1975, s. 21-33.



M. YAŞAR KANDEMİR

## MÜSNEDİ

(المسندي)

Ebû Ca'fer Abdullâh b. Muhammed b. Abdillâh el-Müsne'dî el-Cu'fî (ö. 229/844)

### Hadis hâfızı.

Doksan yaşlarında vefat ettiğine göre 139 (756) yılı civarında doğduğu söylenebilir. Hadis tahsil için Irak ve Hicaz'a seyahatlerde bulundu. Mürsel ve münkatî rivayetlere önem vermeyip senedi kesintisiz olarak Hz. Peygamber'e ulaşan (müsne'd) rivayetlere değer verdiği için Müsne'dî lakabı ile anıldı. Dedesi Yemân el-Cu'fî'nin Buhara valisi olduğu yıllarda Buhârî'nin dedelerinden Berdizbeh, Mecûsîlîği bırakıp İslâmiyet'i kabul ettiğinden Buhârî ile ailesinin diğer fertleri onun bu iyiliğine minnettarlıklarını belirtmek için Cu'fî nisbesini aldılar. Müsne'dî Mekke'de Süfyân b. Uyeyne, Kûfe'de Ebû Üsâme, Vekî' b. Cerâh ve Abde b. Süleyman'dan; Basra'da Yahyâ b. Saîd el-Kattân ve Abdurrahman b. Mehdî gibi muhaddislerden, ayrıca Yahyâ b. Âdem, Amr b. Ebû Seleme, Ebû Âmir el-Akadî, Vehb b. Cerîr, Yûnus b. Muhammed el-Müeddib, Abdürrezzâk b. Hemmâm es-San'ânî, Ebû Âsım en-Nebîl, Fudayl b. İyâz ve kendi talebesi Buhârî'den hadis rivayet etti. Başta Buhârî olmak üzere Zühîlî, Tirmizî, Ebû Hâtîm Muhammed b. İdris er-Râzî, Abbas ed-Dürî, Muhammed b. İshak es-Sâgânî, Muhammed b. Nasr el-Mervezî gibi âlimler de onun talebesi oldu. Müsne'dî'nin Bağdat'a giderek hadis rivayet ettiği ve Bağdatlı birçok muhaddisin ondan rivayette bulunduğu belirtilmektedir.

Bizzat Buhârî'nin naklettiğine göre hadis hâfızı ve münekkidi Hasan b. Şücâ' ona, "Sen Müsne'dî gibi bir hazineyi ele geçirmişken bilmediğin bir hadis olabilir mi?" diyerek hadisteki yetişmişliği üzerinde Müsne'dî'nin etkisine işaret etmiştir. Müsne'dî olmayan rivayetlere önem vermeyeyle bu âlimin Buhârî'nin sahih hadisleri derlemeye karar vermesinde önemli tesiri olduğu anlaşılmaktadır. İbn Hacer el-Askalânî, Buhârî'nin *el-Câmi'u's-şâhih*'ine